EBÛ MENSÛR MÂTÜRÎDÎ

Ehl-i sünnetin iki i'tikâd imamından birincisi. İsmi, Muhammed bin Muhammed Mâtürîdî'dir. Künyesi, Ebû Mensûr'dur. Doğum târihi kesin olarak bilinmemekte olup, 238 (m. 862) yılında doğduğu tahmin edilmiştir. Doğum yeri Semerkand'ın Mâtürid nâhiyesidir, 333 (m. 944)'de Semerkand'da vefât etti. Ebû Eyyûb Hâlid bin Zeyd el-Ensârî'nin (radıyallahü anh) soyundan olduğu ba'zı tarihçiler tarafından kaydedilmiştir.

İmâm-ı Mâtürîdî, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin naklen bildirdiği ve yazdığı Ehl-i sünnet i'tikâdını, kelâm bilgilerini, ondan nakledenler vasıtasıyla kitaplara geçirdi. İzah ve isbât etti. Kelâm ilminde, akâidde müctehid olan Mâtürîdî (radıyallahü anh), kelâm ve fıkıh ilmini Ebû Nasr Iyâd'dan öğrendi.

İlimde çok iyi yetişen Mâtürîdî, çeşitli kitaplar yazmak ve talebe yetiştirmek sûretiyle Ehl-i sünnet i'tikâdını yaymıştır. Yetiştirdiği talebelerden el-Hakîm es-Semerkandî adıyla meşhûr Ebü'l-Kâsım İshâk bin Muhammed, Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Mûsâ el-Pezdevî, Ebü'l-Leys el-Buhârî ve Ebü'l-Hasen Ali bin Sa'îd gibi ilim ve takvâ yönünden yükselmiş olan büyük âlimler başta gelmektedir. Böylece, İmâm-ı a'zamdan (radıyallahü anh) gelen i'tikâd bilgilerini nakleden İmâm-ı Mâtürîdî'den sonra da, talebeleri ve talebelerinin talebeleri bu husûsta binlerce kitap yazarak, Peygamberimizin (aleyhisselâm) gösterdiği doğru yol olan Ehl-i sünnet i'tikâdını, kendilerinden sonraki nesillere bildirdiler.

İmâm-ı Mâtüridî'nin yaşadığı devir, Abbasî Devleti'nin zayıflamağa başladığı ve yeni İslâm devletlerinin kurulduğu, çeşitli siyasî güçler ve i'tikâdî fırkalar arasında mücâdelenin arttığı bir zamana rastlar. Mâtüridî de diğer İslâm âlimleri gibi, kendi zamanında Ehl-i sünnet i'tikâdını müdâfaa etmiş, açık bir şekilde izah ederek yaymış ve müslümanların bu doğru i'tikâda uymalarını sağlamıştır. Bu husûsta ta'kip ettiği usûl, İmâm-ı a'zamın el-fıkh-ül-ekber, er-Risâle, el-fıkh-ül-ebsât, el-Âlim vel-mütealîm ve el-Vasiyye gibi i'tikâdla ilgili kitaplarında bildirilen i'tikâd bilgilerini, aklî ve naklî delîllerle açıklıyarak tasnif etmek olmuştur. Böylece Mâtüridî Ehl-i sünnet i'tikâdında müctehid imâm oldu.

Eserleri: Hayatını ilme ve Ehl-i sünnet i'tikâdını yaymaya hasreden ve bu husûsta büyük hizmetler veren Mâtüridî, benzerine rastlanmayacak ölçüde değerli eserler yazmıştır. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Kitâb-üt-tevhîd: Bu kitapta sapık fırkaların sözlerinin yanlış olduğunu isbât edip, doğru i'tikâd olan Ehl-i sünnet i'tikâdını çok mükemmel bir şekilde açıklamıştır.

2. Te'vîlât-ül-Kur'ân: Tefsîre dâir benzeri az bulunan bir eserdir. Semerkandî bu esere büyük bir şerh yazmıştır.

3. Reddü Evâili'l-Edille lil Ka'bi ve Beyanü vehmi'l-Mu'tezile: Mu'tezileyi reddeden ve çürüten bir eserdir.

4. Er-Reddü alâ usûl'il-Karamita: Karamita fırkasını reddeden bir eserdir.

5. Reddü kitâb-ül-imâme li Ba'zir-Revafıza: Eshâb-ı kirama düşman olanları reddeden bir eseridir.

6. Kitâb-ül-makâlât fil-kelâm: Kelâm ilmine dâir bir eseridir.

7. Me'haz-üş-şeriyye: Fıkıh ilmine dâirdir.

8. Kitâb-ül-cedel: Usûl-ü fıkıh ilmine dâir olan bu eserinden başka kitapları da vardır.

Taşköprüzâde şöyle yazmıştır: "Ehl-i sünnet vel-cemâatın kelâm ilmindeki reîsleri iki zâttır. Bunlardan birisi Hanefî, diğeri Şafiî'dir. Hanefî olanı, Ebû Mensûr Mâtüridî, Şafiî olanı ise Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'dir."

Zebidî de şöyle demiştir: "Ehl-i sünnet vel-cemâat ismi geçince, Eş'arîler ve Mâtürîdîler kastedilir."

İmâm-ı Mâtürîdî ve İmâm-ı Eş'arî, Ehl-i sünnetin i'tikâdda iki imamıdır. Ehl-i sünnetin reîsi ise, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'dir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe fıkıh bilgilerini toplayarak, kısımlara, kollara ayırdığı ve usûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) bildirdiği i'tikâd, îmân bilgilerini de topladı. Yüzlerce talebesine bildirdi. (Bkz. İmâm-ı a'zam). Talebesinden, ilm-i kelâm, ya'nî îmân bilgileri mütehassısları yetişti. Bunlardan İmâm-ı a'zamın talebesi olan İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin yetiştirdiği talebelerinden, Ebû Bekr Cürcânî dünyâca meşhûr oldu. Bunun talebesinden olan, Ebû Nâsır-ı Iyâd da, kelâm ilminde Ebû Mensûr-i Mâtürîdî'yi yetiştirdi. İmâm-ı Mâtüridî, İmâm-ı a'zamdan gelen kelâm bilgilerini kitaplara yazdı. Doğru yoldan sapmış olanlarla mücâdele ederek, Ehl-i sünnet i'tikâdını kuvvetlendirdi ve her tarafa yaydı.

İmâm-ı Eş'arî de, İmâm-ı Şafiî'nin talebesi zincirinde bulunmaktadır. Bu iki büyük imâm, Eshâb-ı kiram, Tabiîn ve Tebe-i tabiînin bildirdiği i'tikâd, imân, bilgilerini açıklamışlar, kısımlara ayırmışlar ve herkesin anlayabileceği bir şekilde anlatmışlardır.

Bu iki imâmın ve hocalarının, amelde dört hak mezheb imamlarının ve onlara tâbi olanların; imânda, i'ikâdda tek bir mezhebi vardır. Bu mezheb Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir. Çünkü İslâmiyet, bütün insanlara yalnız bir tek imânı ve i'tikâdî emretmektedir. Bu îmânın esaslarını ve nasıl i'tikâd edileceğini, bizzat Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm tebliğ etmiştir. İnsanlara, kendilerini ve herşeyi yaratan Allahü teâlâyı haber veren Peygamberimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlâya, O'nun yarattıklarına ve O'nun emir ve yasaklarına imânın nasıl olacağını da bildirmiştir. Muhammed aleyhisselâma ve O'nun bildirdiklerine, temiz, dürüst ve hakikî bir imân, ancak O'nun bildirdiğini tam ve hiç şüphesiz kabûl edip inanmakla mümkün olur. Bu husûsta çok az, kıl kadar da olsa bir ayrılığın, O'ndan ayrılmak olacağı meydandadır. Böyle bir ayrılığa düşenlerin kendilerini haklı çıkarmak için öne sürecekleri dînî, siyâsî, beşerî, içtimâi, fennî. v.s. gibi sebeblerin hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü İslâmiyet her ne sûret ve sebeble olursa olsun, îmânda ve i'tikâdda ayrılığa asla izin vermemekte, yasaklamaktadır.

Eshâb-ı kiramın îmân ve i'tikâdda hiçbir ayrılıkları olmadı. Eshâbdan olmayanlar ve daha sonraki asırlarda gelenler arasında ise zamanla imânda, i'tikâdda ba'zı ayrılıklar ortaya çıkarıldı ve bid'at fırkalarının sayısı yetmişikiye ulaştı. Bu ayrılıkları çıkaranların ve bunların sözlerine inanarak bozuk düşüncelerini benimseyenlerin ileri sürdükleri sebepler çok çeşitli ve her birine göre farklı olmakla beraber, esas sebepleri, "Münâfık ve başka dinden olanların çıkardıkları fitneler, Kur'ân-ı kerîmin müteşâbih. âyetlerini kendi anlayışlarına göre te'vîl etmeye kalkışmaları, eski Hind ve Yunan felsefesi ile, Mecûsî inançlarının İslâmiyete sokulma çabaları, Eshâb-ı kiramın maslahata (huzûrun, dirliğin, iyiliğin teminine âit konulardaki ictihâd ayrılıklarını anlayamama ve bunları kendi nefsânî arzularına, siyâsî maksat ve ihtirâslarına perde veya âlet etme, kısa zamanda çok geniş ülkelere yayılan İslâmiyetin henüz yeni müslüman olmuş büyük kitlelerce tam anlaşılmadan bir takım insanların eski din ve inançlarına âit ba'zı unsurları tamamen terk edememeleri ve bunları İslâmiyetten sayma yanlışına düşmeleri" şeklinde özetlenebilir. Ancak, İslâm târihinde görülen 72 sapık fırkanın ortak vasfı; siyâsi ve dünyevî menfaat ve sâiklerle ortaya çıkmış olmalarına rağmen, hemen hepsi Kur'ân-ı kerîmdeki muhkem ve bilhassa müteşâbih âyet-i kerîmeleri kendi akıllarına göre tefsîr yoluna gitmişler, böylece felsefe yaparak ve bu âyetleri, iddiaları istikametinde te'vîl ederek kendilerine Kur'ân-ı kerîmden delîller bulduklarını ileri sürmüşlerdir. Meselâ, Kur'ân-ı kerîmde geçen, Allah'ın eli, yüzü vb. sıfatlarını gösteren ifâdeleri, kendi düşüncelerine ve konuşma dilindeki ma'nâlarıyla kabûl ederek, Allahü teâlâyı zâtı ve sıfatlarıyla tecsim eden, ya'nî cisim ve insan şeklinde düşünen bu sapık fırkalar, Kur'ân-ı kerîmin doğru ma'nâsı olan murâd-ı ilâhiyi anlayamamışlar, doğrusunu anlatan Ehl-i sünnet âlimlerinin açıklamalarını kabûl etmedikleri gibi ayrıca onlara fikren ve fiilen saldırmışlardır.

İslâmiyette ilk i'tikâd ayrılıkları, Hazreti Osman'ın şehîd edilmesi hâdisesinden sonra, Abdullah İbni Sebe adındaki münâfık olan bir Yahudinin ortaya çıkması ile başlamıştır. Müslümanların saf ve berrak imânlarını bozmak gayesiyle i'tikâddaki birlik ve beraberliklerini parçalamak için çıkarılan ilk fitne hareketi budur. Abdullah İbni Sebe, Hazreti Ali'nin halifelik mes'elesini bahâne ederek, müslümanları bölmek gayretine düştü. Kendisine taraftar toplamak ve onlara görüşlerini kabûl ettirmek için, "Hazreti Ali'nin Peygamber olduğundan, Allahü teâlânın ona hulul ettiğine" varıncaya kadar pek çok şeyler uydurdu. Bir kısmı insanları aldattı. Abdullah İbni Sebe'ye aldananların içinde siyâsi hırs ve gayret ile hareket edenler çoktu. Böylece Hazreti Ali taraftarıyız diyerek, İslâm dînine bozuk inançlar karıştırdılar. Zamanla hilâfet, Hazreti Ali'nin hakkıdır diye ve bu inanca sahip olanlara "Şia" (Şiî) denildi. Şiîler, zamanla başka konularda da Ehl-i sünnetten ayrılıp, kendi içlerinde çeşitli kollara bölündüler.

Hazreti Ali'nin hilâfeti, hakem ta'yini yoluyla Hazreti Muâviye'ye bırakmasını beğenmeyip, Hazreti Ali'ye ve Hazreti Muâviye'ye karşı çıkıp ayrılanlara ise "Haricî" ismi verildi. Hâricîler'den bir kısmı Kur'ân-ı kerîmin ba'zı bölümlerini kabûl etmezler. Bir kısmı da sapıklıklarında, yeni bir peygamber geleceğine inanacak kadar ileri gitmişlerdir.

Bozuk fırkalardan biri olan Mu'tezile ise, Hasen-i Basrî'nin (radıyallahü anh) derslerinde bulunan Vâsıl bin Atâ tarafından ortaya çıkarılmıştır. Büyük Ehl-i sünnet âlimi ve velî bir zât

olan Hasen-i Basrî, “Büyük günâh işleyen ne mü’mindir ne de kâfirdir” diyerek Ehl-i sünnetten ayrılan Vâsıl bin Atâ için, “I’tezele annâ Vâsıl”, ya’nî “Vâsıl bizden ayrıldı” buyurmuştu. Buradaki “I’tezele ayrıldı” kelimesinden dolayı Vâsıl’a ve onun yolunu tutanlara “Mu’tezile” ismi verilmiştir. Sonraki yıllarda bilhassa felsefe eğitimi yapmış ve felsefeye meraklı kişiler, Vâsıl bin Atâ’nın yolundan yürüyerek, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları ile, kader, amellerle (ibâdetlerle, muamelâtla) îmân arasındaki münâsebet ve diğer konularda İslâm dîninin sınırlarını zorlayacak kadar ileri derecelere varan ayrılıklara düşmüşlerdir.

Ayrıca Mürcie, Kaderiyye, İbahiye, Mücessime, Cebriyye gibi birçok bozuk fırkalar, İslâm târihi boyunca çeşitli yerlerde ortaya çıkmış, kendi içlerinde de sayılamayacak kadar çok kollara ayrılarak bir müddet yaşayıp, sonra unutulup gitmişlerdir. Ancak son asırlarda zuhur eden Vehhâbîlik, bilhassa Arabistan’da yayılmış ve bugün de, çeşitli İslâm ülkelerindeki müslümanların arasında yayılması için çalışılmaktadır.

Diğer bozuk fırkalar târih içinde kaybolup gitmişlerdir. Ehl-i sünnet vel-cemâatin mevcûdu her devirde çok olmuşdur. İslâmiyet; îmân, i’tikâd, amel ve ahlâk esasları olarak Ehl-i sünnet âlimleri tarafından her asırda, aslı üzere müdâfaa ve muhafaza edilerek, bugüne ulaştırılmıştır. Bugün dünyâdaki müslümanların yarıdan çoğu, Ehl-i sünnet vel-cemâat i’tikâdı üzeredirler.

Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, imanda parçalanmanın, fırkalara ayrılmanın kötü olduğunu bildiriyor. Allahü teâlâ Nisa sûresi 114. âyetinde meâlen; “Hidâyeti (kurtuluş yolunu) öğrendikten sonra, Peygambere uymayıp, mü’minlerin yolundan ayrılanı, saptığı yola sürükleriz ve çok fenâ olan Cehenneme atarız” ve Âl-i İmrân sûresi 103. âyetinde de meâlen; “Hepiniz Allahın ipine (Kur’ân-ı kerîme) sımsıkı sarılınız. Fırkalara bölünmeyiniz” buyurmaktadır. Peygamberimiz de (aleyhisselâm) müslümanlar arasında imânda ve i’tikâdda ayrılıkların felâket olduğunu bildirerek, meşhûr olan bir hadîs-i şerifinde “Benî İsrail (yahudiler), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasarâ (Hıristiyanlar) da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetimde yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur” buyurmaktadır. Eshâb-ı kiram bu bir fırkanın kimler olduğunu sorduğunda;“Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir” buyurdu.

Bir başka hadîs-i şerîfte; “Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan bir fırka kurtulacak, diğerleri helak olacaktır” buyurduğunda Eshâb-ı kiram; “Kurtulan fırka hangisidir?” diye sorunca, “Ehl-i sünnet vel-cemâattir” buyurdu. Eshâb-ı kiram bu defa “Ehl-i sünnet vel-cemâat nedir?” diye sordular. “Bugün benim ve Eshâbımın bulunduğu yolda olanlardır” buyurdu.

Ehl-i sünnet i’tikâdını ortaya koyan Resûlullahdır (aleyhisselâm). Eshâb-ı kiram îmân bilgilerini bu kaynaktan aldılar. Tâbiîn-i i’zâm da bu bilgileri, Eshâb-ı kiramdan öğrendiler. Daha sonra gelenler, bunlardan öğrendiler. Böylece Ehl-i sünnet bilgileri bizlere nakil ve tevâtür yoluyla geldi. Bu bilgiler akıl ile bulunamaz. Akıl bunları değiştiremez. Akıl, bunları anlamaya yardımcı olur. Ya’nî, bunları anlamak, doğruluklarını ve kıymetlerini kavramak için akıl lâzımdır. Hadîs âlimlerinin hepsi, Ehl-i sünnet i’tikâdında idiler. Amelde dört mezhebin imamları da bu mezhebde idi. İ’tikâdda mezhebimizin iki imâmı olan Mâtürîdî ve Eş’arî de Ehl-i sünnet mezhebinde idi. Her iki imâm, hep bu mezhebi yaydılar. Sapıklara karşı ve eski yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış olan maddecilere karşı bu tek mezhebi savundular. Bu iki büyük Ehl-i sünnet âliminin zamanları aynı ise de, bulundukları yerler birbirinden ayrı ve karşılarındaki saldırganların düşünüş ve davranışları başka olduğundan, savunma metodları ve tenkidleri birbirinden farklı olmuş ise de, bu hâl, mezheblerinin ayrı olduğunu göstermez. Bunlardan sonra gelen binlerce derin âlim ve veli, bu iki yüce imâmın kitaplarını inceliyerek ikisinin de, Ehl-i sünnet mezhebinde olduklarını söz birliği ile bildirmişlerdir. Ehl-i sünnet âlimleri, nassları, zâhirleri üzere almışlardır. Ya’nî, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açık olan ma’nâlar vermişler, zarûret olmadıkça, nassları te’vîl etmemişler, bu ma’nâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik hiç yapmamışlardır. Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler ise, yunan felsefecilerinden ve din düşmanı olan fen taklidcilerinden işittiklerine uyarak, îmân bilgilerinde ve ibâdetlerinde değişiklik yapmaktan çekinmemişlerdir.

Son asırlarda Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılan ba'zı din adamları "Selefiyye" adını verdikleri sapık bir yol tutmuşlardır. Bunun i'tikâdda mezheb olduğunu söyleyip, kitaplarında yazmışlardır. Halbuki İslâmiyette "Selefiyye mezhebi" diye bir şey yoktur. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bir şey bildirmemişler ve kitaplarında asla yazmamışlardır, İslâmiyette "Selef-i sâlihîn" mezhebi, ya'nî Ehl-i sünnet mezhebi vardır. Selef-i sâlihîn; hadîs-i şerîf ile medh edilen, övülen ilk iki asrın müslümanlarıdır. Ya'nî Selef-i sâlihîn, Eshâb-ı kiram ve Tabiîne verilen isimdir. Bu şerefli insanların i'tikâdına "Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi" denir. Bu mezheb, imân, inanç mezhebidir. Eshâb-ı kiramın ve Tâbiîn-i i'zâmın Îmânları hep aynı idi. İnançları arasında hiç bir fark yoktu. İmâm-ı Gazâlî hazretleri İlcâm-ül-avâm kitabında "Bu kitapta i'tikâd fırkalarından, Selef mezhebinin hak olduğunu bildireceğim. Bu mezhebden ayrılanların bid'at sahibi olduklarını anlatacağım. Selef mezhebi demek, Eshâbın ve Tabiînin i'tikâdları demektir..." buyurarak Selef mezhebi demenin, Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi demek olduğunu açıkça bildirmiştir.

Mısır'daki Ezher Üniversitesinden mezun üstâd İbn-i Halife Alîvî "Akıdet-üs-selef-i vel-halef adlı kitabında şöyle yazmıştır: "Ebû Zehrâ (Târih-ül-mezâhib-ül-İslâmiyye) kitabında yazdığı gibi, hicretin dördüncü asrında, Hanbelî mezhebinden ayrılan ba'zı kimseler, kendilerine (Selefiyyîn) ismini verdiler. Hanbelî mezhebi âlimlerinden Ebü'l-Ferec İbn-i Cevzî ve diğer âlimler bu selefîlerin, Selef-i sâlihînin yolunda olmadıklarını, bid'at ehli, mücessime fırkasından olduklarını bildirerek, bu fitnenin yayılmasını önlediler. Daha sonra yedinci asırda, İbn-i Teymiyye el-Harrânî bu fitneyi tekrar alevlendirdi. Kendilerine (Selefiyye) ismini takanlar, İbn-i Teymiyye selefîlerin büyük imâmı dediler. İbn-i Teymiyye, Hanbelî mezhebinde olarak yetişti. Ya'nî, Ehl-i sünnet idi. Fakat sonradan kendi aklına uyarak, sapık görüşler ortaya attı. Ehl-i sünnet i'tikâdından ve dolayısı ile Hanbelî mezhebinden ayrılıp uzaklaştı. Kendi başına ayrı bir yol tutup, tuttuğu bu sapık yolda sürüklenip gitti. Kendine tâbi olanları da saptırdı. Ona tâbi olanlar onun bu yoluna selefiyye dediler. Bu husûsu derinlemesine araştırıp, incelememiş ve kaynakları iyi anlayamamış olan ba'zıları Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarındaki "Selef ve "Selef-i sâlihîn" ifâdelerini değiştirerek, "Selefiyye" şeklinde nakletmişler ve yazmışlardır. İ'tikâdda Selefiyye diye bir mezheb yoktur. Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfte fırka-i nâciye, kurtuluş fırkası olarak bildirdiği tek bir i'tikâd mezhebi vardır. O da Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir. İmâm-ı Mâtüridî ve İmâm-ı Eş'arî bu mezhebde iki i'tikâd imamıdır ve bu mezhebi yaymışlardır.

İmâm-ı Mâtüridî ve İmâm-ı Eş'arî ayrı bir mezheb kurmamışlar, Eshâb-ı kiramın, Tabiînin, dört mezheb imamının ve sonra Ehl-i sünnet âlimlerinin nakil ve tevâtür yolu ile bildirdikleri îmân ve i'tikâd bilgilerini açıklamışlar, anlaşılmasını kolaylaştırmak için kısımlara bölmüşler ve herkesin anlayabileceği şekilde yaymışlardır. Bunlardan İmâm-ı Eş'arî, İmâm-ı Şafiî'nin talebe zincirinde bulunmaktadır. İmâm-ı Mâtürîdî ise İmâm-ı a'zamın talebe zincirindedir.

Ehl-i sünnet i'tikâdının açıklamasında bu iki imâm meşhûr olmuş, yaşadıkları zamanlarda i'tikâdda doğru yoldan ayrılmış sapıkların ve yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış maddecilerin bozuk düşüncelerine karşı Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdını izah etmekte, ba'zı bakımlardan farklı usûller tâkib etmişlerdir. Daha sonraki asırlarda gelen Ehl-i sünnet âlimleri, bu iki imâmın koyduğu usûllere uyarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını nakletmişlerdir.

İmâm-ı Mâtürîdî'nin naklen bildirdiği Ehl-i sünnet i'tikâdının başlıca esasları şunlardır:

Allahü teâlâ kadîm olan zâtı ile vardır. Herşeyi, O yaratmıştır. Birdir, ibâdete hakkı olan da O'dur. O'ndan başka hiçbir şey, ibâdet olunmaya lâyık değildir. Kâmil sıfatları vardır. Bu sıfatları; hayat, ilim, semi', basar, kudret, irâde, kelâm ve tekvîn'dir. Bu sıfatları da ezelidir. Allahü teâlânın isimleri tevkifidir, ya'nî dînimizde bildirilen isimleri söylemek uygun olup, bunlardan başkasını söylemek yasak edilmiştir.

Kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır, O'nun sözüdür. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûktur. Bu harf ve kelimelerin ma'nâsı, Kelâm-ı ilâhiyi taşımaktadır. Bu harflere, kelimelere Kur'ân denir. Bu harf ve kelime kalıpları içinde Kelâm-ı ilâhi olan Kur'ân mahlûk değildir. Allahü teâlânın öteki sıfatları gibi ezelîdir, ebedidir.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennette, cihetsiz olarak ve karşısında bulunmayarak ve nasıl olduğu anlaşılmayarak ve ihatasız, ya'nî şekli olmıyarak görecektir. Nasıl görüleceği düşünülemez. Çünkü O'nu görmeği akıl anlıyamaz. Allahü

teâlâ, dünyâda görülemez. Bu dünyâ ve insanın bu dünyâdaki yapısı, O’nu görmek ni’metine kavuşmağa elverişli değildir. Dünyâda görülür diyen yalancıdır. Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) peygamber olduğu hâlde bu dünyâda göremedi. Peygamberimiz mi’râc gecesinde gördü ise de, bu dünyâda değildi. Dünyâdan çıktı, âhırete karıştı. Cennete girdi ve orada gördü.

Allahü teâlâ, insanları yarattığı gibi, insanların işlerini de, O yaratıyor. İyi ve kötü işlerin hepsi O’nun takdîri, dilemesi iledir. Fakat iyi işlerden râzıdır, fenâlardan râzı değildir. İnsanın yaptığı işde, kendi kuvveti de te’sîr eder. Bu te’sîre “kesb” denir.

Peygamberler (aleyhisselâm) Allahü teâlâ tarafından seçilmiş, gönderilmiş insanlardır. Onların Allahü teâlâdan getirdiği her haber doğrudur, yanlışlık yoktur.

Kabir azâbı, kabrin sıkması, kabirde Münker ve Nekir denilen meleklerin soru sorması, kıyâmette herşeyin yok olacağı, göklerin yarılacağı, yıldızların yollarından çıkıp dağılacakları, yer küresinin, dağların parçalanması ve herkesin mezardan çıkması, mahşer yerinde toplanması, ya’nî rûhların cesetlere gelmesi, kıyâmet gününün zelzelesi, o günün dehşeti, korkusu ve kıyâmette suâl ve hesap, iyiliklerin ve günahların oraya mahsûs bir terazi ile tartılması, Cehennem üzerinde sırat köprüsünün bulunması vardır. Bunların hepsi olacaktır.

Mü’minlere mükâfat ve ni’met için hazırlanmış olan Cennet, kâfirlere azâb için hazırlanmış Cehennem şimdi vardır. Her ikisini de Allahü teâlâ yoktan var etmiştir. Cennet ve Cehennem ebedi, sonsuz kalınılacak yerdir. Zerre kadar imânı olan ve bu îmân ile âhırete göçen Cehennemde ebedî (sonsuz) kalmıyacaktır.

İbâdetler imâna dâhil değildir. Farzların farz olduğuna inanıp, tenbellikle yapmayan kâfir olmaz. Mü’min ne kadar büyük günah işlerse işlesin imânı gitmez. Ancak farzlara ve haramlara, olduğu gibi inanmak lâzımdır. Emîr ve yasaklardan herhangi birine inanmamak veya hafife almak veya alay etmek, değiştirmeğe kalkışmak imânı giderir ve sonsuz olarak Cehennemde yanmağa sebep olur.

Halifelikten konuşmak, dinin esas bilgilerinden değildir. Dört halifenin yüksekliği halifelik sıralarına göredir. Eshâb-ı kiramın hepsini istisnasız sevmek ve hürmet etmek lâzımdır. Hepsi âdil ve din ilimlerinde müctehid idiler.

Muhammed’e (aleyhisselâm) îmân edenler, başka peygamberlerin ümmetinden daha üstündür.

Matem tutmak, dinde yoktur. Üzülmek başka, matem tutmak başkadır. Hadîs-i şerîfte Peygamberimiz: “İki şey vardır ki, insanı küfre (imânın gitmesine) sürükler. Birisi, bir kimsenin soyuna sövmek, ikincisi, ölü için matem tutmaktır” buyurdu.

Resûlullaha, Eshâb-ı kirama, Tabiîne ve evliyâya tevessül ederek, ya’nî onları vesîle ederek duâ etmek, duânın kabûlüne sebep olur.

Dîni delîller müctehidler için dörttür: Kitap, Sünnet, icmâ-i ümmet, Kıyâs-ı fukâha. Avamın delîli müctehidin fetvâsıdır.

Tenasühe, ya’nî ölen insanın rûhunun başka bir çocuğa geçerek, tekrar dünyâya gelmesine inanmak, dîne aykırıdır. Böyle inananın imânı gider.

Kıyâmet günü Allahü teâlânın izni ile iyiler kötülere şefaat edecek, araya girecektir. Peygamberimiz (aleyhisselâm): “Şefaatim ümmetimden günahı büyük olanlaradır” buyurdu.

Peygamberin mu’cizesi, evliyânın kerâmeti ve sâlih mü’minlerin firâseti haktır. Evliyânın kerâmeti, vefâtından sonra da devam eder.

Her bid’at dalâlettir, sapıklıktır. Bid’at, dinde sonradan yapılan şey demektir. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ve dört halifesinin zamanlarında bulunmayıp da, onlardan sonra dinde meydana çıkarılan, i’tikâd ve ibâdet olarak yapılmağa başlanan değişikliklerdir ve büyük felâkettir.

Mest denilen ayakkabı üzerine mesh ederek (ıslak el ile dokunarak) abdest alınır. Çıplak ayak üzerine mesh edilmez.

Ebû Mensûr-i Mâtüridî, irâde-i cüz’iyye hakkında buyurdu ki: “İrâde-i cüz’iyye, bir varlık değildir. Var olmıyan şey, yaratılmış olmaz. İrâde-i cüz’iyye, kullarda bir hâldir. Kuvveti, bir şeyi yapmak ve yapmamakta kullanmaktır. Kullar, irâde-i cüz’iyyelerini kullanmakta serbesttir. Mecbûr değildir.” Bu mezhebe göre şeytana irâde, bende bir hâldir. İyiliğe kullanırsam Allahü teâlâ iyiliği yaratır. Kötülüğe sarf edersem, onu yaratır. Eğer sarf etmezsem, ikisini de yaratmaz, diye

cevap verilir. Allahü teâlânın, kul irâde etmeden de, yaratması caiz ise de, ihtiyâri olan işleri yaratmağa, kulların irâdelerini sebep kılmıştır. İrâde-i cüz’iyyemizin sebep olması da, Allahü teâlânın irâdesi iledir. Kul, bir iş yapmak irâde edince, Allahü teâlâ da, o işi irâde ederse, o işi yaratır. Kul irâde etmezse, itiyârî olan o işi yaratmaz. Şu hâlde, kul irâde-i cüz’iyyesini ibâdete sarf ederse, Allahü teâlâ, ibâdeti yaratır. Eğer günahlara sarf ederse, günahları yaratır. O zaman kul, dünyâda fenâ olur, âhırette azâb görür. Böyle olduğunu bilen bir kimseye, şeytan birşey diyemez.

“Siz, ancak Allahü teâlânın dilediğini arzu edersiniz!” meâlindeki âyet-i kerîmenin ma’nâsını, Ebû Mensûr-i Mâtüridî şöyle açıklıyor: “İhtiyârî işleriniz, yalnız sizin irâdenizle, olmaz. Sizin irâdenizden sonra, Allahü teâlâ da, o işi irâde edip yaratır.”

1) Fevâid-ül-behiyye fî-terâcim-il-hânefiyye sh. 95, 195

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 21

3) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 21

4) İşârât-ül-merâm an ibârât-il-imâm sh. 23

5) Kitâb-üt-tevhîd mukaddimesi

6) Nazm-ül-feraid sh. 16

7) Kitâb-ül-ensâb sh. 498

8) İthâf-üs-se’âde cild-2, sh. 5

9) Tâc-üt-terâcim sh. 59

10) Tabakât-ül-fukahâ sh. 72

11) Ketâib-il-a’lâm il-ahyâr v. 130

12) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 439, 1001

13) Rehber Ansiklopedisi cild-11, sh. 284

14) İlcâm-ül-avâm sh. 5